

Ežerai žalčio krauju plūsta

Neramiai blaškėsi po kaimus šaukliai, degę pavojų laužai, gaudę trimitai, nes "...ne tamsi naktis temo, ne debesys saulę užstojo, vidury dienos šviesa prapuolė – atėjūnų pulkų sujudintas kelias dulkėjo, padebesiais dulkės pasikėlė, šviesią saulę užstojo. Išėję kovon berneliai, išėjęs ir Želmis su savuoju pulku.

Pastoję berneliai atėjūnams kelią ir patys apsigando: baisiai jau baisūs tie atėjūnai, nesuprasi, lyg tai smakai žvynuoti, lyg tai varlės geležinės, lyg tai nežinomos šalies žmonės. O ir daugybę jų nematyta...." Lyg amarai vietinių virtinėm verčias.

Pamatęs Želmis, kad apsigando berneliai, ir didžiu balsu užkeikęs: "Testa smakai žvynuotieji, testa varlės geležinės, testa nežinomos šalies atėjūnai, nesilenksim atėjūnų, kas lenksis – testa akmeniui virsta".

Pabijoję berneliai akmenim virsti, baisi kova prasidėjusi, daug bernelių kritę, dar daugiau atėjūnų padėję, bet jėgos buvusios nelygios, retėjusios bernelių gretos. Apsigandę berneliai, pradėję dejuoti "tai vargeli, prapultin puolėme: linksimės – prapulsimė, stovėsime – jaunas galvas padėsime, atėjūnų vis tiek nepriveiksime."

Užgirdęs Želmis bernelius dejuojant, antru kartu užkeikęs: Testa vien mano pulkas paliktų, vis tiek atėjūnų nesilinksim, kas linksis – testa žemės akmenim susmenga". Dar baisesnė kova prasidėjusi, pabijoję berneliai žemėn susmegtį, šviesios saulės nebematyti, aršiai kovęsi, pusę atėjūnų išmušę, bet ir berneliai žuvę, tik Želmio pulkas likęs.

Pamatę Želmio berneliai vieni palikę, apsigandę, tada Želmis trečiu kartu sukeikęs: "Kas linksis, testa akmeniui virtęs devinton skradžion nusmenga, testa vienas paliksiu – atėjūnams nesilinksime" Vėl pastoję berneliai atėjūnams kelią. Tik trečia dalis atėjūnų belikusi, bet ir vienas Želmis tepalikęs.

Virtinėm puolę atėjūnai, kalnais griuvę, sukapoję, sudaužę Želmį, bet praeiti nepraėję. Likę tik atėjūnų karalius ir Želmis. Atėjūnų karalius išsiilsėjęs – Želmis kraujais nuplūdęs. Sunkiai galinėjosi Želmis, visai kraujais nuplūdęs, bet nukirtęs atėjūnų karalių.

Pasižiūrėjęs Želmis į išmuštus atėjūnus, supratęs - po šitų ateis ir kiti, pasižiūrėjęs į kritusius bernelius, supratęs – didžius vargus užsikeikęs, negerai savo galybę panaudojęs. Nuėjęs nuliūdęs Želmis prie Luodžio kūlio, nusiprausęs kraujus, net ežeras kraujais paraudęs, nusiprausęs ežerui prisakęs: "Man vargas vargtei, tau žmones pasergėtei, prieš karus didžius, prieš vargus baisius, testa vanduo mano krauju plūsta".

Taip ir palikę, prieš karus, badus, marus – Luodžio kuly vanduo raustas, žalčių karaliaus krauju plūstas.

Ir ne tik Luody. Vargu ar rasime Aukštaitijoje ežerų, kuriame nebūtų tekę Želmiui praustis, kuris nebūtų kraujais plūdęs. Įvairios priežastys buvusios: tai kitus begelbstintį arkliai kojomis sutrypę, tai žiaurūs broliai patykoję, dalgiais sukapoję, tai pikta ragana pavydėjusi, kam su pačia gražiai suteikiąs, skriaudžiama varguole prisimetusi, išviliojusi, vilkais ar galvažudžiais apleidusi.

Įvairiuose ežeruose tenka Želmiui praustis, dėl įvairių priežasčių jis skaudžiai sužalojamas, bet ežerų paplūdimas krauju turįs nuo tų pačių nelaimių: badų, marų, karų perspėti. Nieku gyvu negalima esą to kraujais paplūdusio vandens gerti, reikią iš tos vietos kuo toliau išsikelti, ar bent jau, prie ežero neiti, nežvejoti. Kad ir kokia poetiška liaudies vaizduotė, ar šios grupės pasakose nėra ir realaus pagrindo?

Ankstyvą pavasarį, ledui suaižėjus, pakrantėse neretai pamatysime lyg kraujo krešuliukus, lyg avietės uogas plūduojant. Pasisemkime tų raudonųjų, pasižiūrėkime per mikroskopą – nesunkiai atpažinsime dumblių siūlelius. Ir dėl šių mažylių tiek pasakų ir persergėjimų? Neskubėkime. Patys dumbliai – botanikai juos vadina vybrūne (Oscillatoria) – atrodo, nekenksmingi, bet jie veisiasi ten, kur vanduo užterštas organinėmis medžiagomis. Tose pat vietose labai dažnai veisiasi ir viduriavimus – kartais ir labai sunkius – sukeliančios bakterijos, dezinteriją sukeliančios amebos.

Pamėginkime dabar įsivaizduoti senovinę, dar medžioklišką gyvenvietę ežero pakrantėje. Pavasariop maisto atsargos baigiasi. Prisibadavę, dar viduriavimų varginami, medžiotojai nebegali parūpinti šviežienos, viduriavimų epidemija plečiasi, na, jei dar kaimyninė gentis susigalvos kelti ginčus dėl medžioklės plotų – tikrai bus sunku. Ir vėliau, gyvulių augintojams ir žemdirbiams viduriavimai buvo vienu baisiausiu maru. Belineka tik nusistebėti, kad jau žiloje senovėje pastebėtas ryšys tarp „kraujuoto vandens“ ir epidemijų, kad pasiūlytos veiksmingos priemonės apsisaugoti. Toli gražu, ne kiekviena tauta, panašiais atvejais deginusi raganas ir nusiaubinėjusi svetingenčių sodybas, gali pasigirti tokiomis humaniškomis priemonėmis.

Įsidėmėti „žalčio krauju“ paplūdusius ežerus verta ir dabar – tai signalinės vietos, ypač jei prie didesnių gyvenviečių, maudymui skirtuose krantuose (pvz. 1960-61-62 m. buvo nuplūdęs Zarasų pliažas). Šios vietos gali būti infekcijos židiniai, dažniausiai, tokioms vietoms reikia griežtesnės sanitarinės priežiūros. Tai padaryti įmanoma, ir reikia.

Eugenija Šimkūnaitė